

Poul Anderson

RUKA DOPOMOHY

Z angijskoji pereklata Noelle Daath

Oksamytowyj peredzwın selektora, i monotonyj hołos robota-sekretaria:

— Joho wysokopowaźniś Wałka Wachino, Nadzwyczajnyj posoł Ligy Kundałoa w Solariäńskij Spiwdružności.

Zemlany czemno pidwełysia, koły win uwijszow. Nezważajucy na suwori zemni umowy, — potuźne tiazinnia j suche chołodne powitria — posoł ruchawsia z nespisnoju gracijeju, prytamannoju joho rasi, i prysutni buły zajwyj raz wraźeni tym, naskilky harnymy buwajuť ludy.

Ludy — same tak, bo meszkanci Kundałoa buły dośtatnio humanojidni rozumowo j tiłosno, szczo wyprawdaty ce jmennia. Jichnia neschoziś ne buła rizkoju; wona nadawała pewnoho szarmu, romantycznoji czuźyneckości razom z pryjemnym widczuttiam dowiry — mowlaw, ne taka wże j neschoziś.

Ralf Delton pidniaw oczi ta rozdywywsia pośła. Zownisznisť Wałka Wachino buła typowoju dla joho rasy — humanojidnych ssawciw, dwonohych, win maw dosyť muźnie obłyzczia, szczo wyrizniałosia krasoju dribnych toczych rys: wysoki wyłyci, wełki temni oczi. Trochy nyźczyj i strunkiszij za zemlan, win peresuawawsia neczutnymy kotiaczymy ruchamy. Dowhi j błyskuczi syniawo-czorni kuczери spadały z wysokoho czoła na suchorlawi płeczi, szczo raziucze j pryjemno kontraśtuwało z nasyczenym zołotawym połyskom smahlawoji szkiry. Wbranyj buw u śtarowynni ceremoniälni szaty kłanu Łuaji Kundałoa — dowhu sribłaśtu tuniku, temno-purpurowyj płaszcz, prykraszenyj suzirjamy z metałowych łelitok i zołoczeni czobitky z miscewoji juchty. U wytonczenij sześtupalij ruci trymaw majśterno riźbłenyj cipok, symwoł wysokych pownoważeń, jakymy nadiłyła joho ridna płańeta.

Win wkłonywsia odnym poruchom, bez najmieszohu rabolipśtwa ta promowyw doskonałoju zemnoju mowoju, deszczo zberihajucy rymowanisť i spiwoczisť ridnoji:

— Myru-supokoju waszym domiwkam! Wełykyj Dim Kundałoa szłe witannia ta harazdiw pobazannia naszym bratam, solariänam. Wuśta Wełykoho Domu, recznyk nedośtojnij, Wałka Wachino mowytyme pro družbu.

Dejaki z zemlan perezyrnułysia, trochy zbenteżeni. «Jak ce newytonczeno zwuczycť zemnoju» — podumaw Delton. Awżeż, mowa Kundałoa mabuť, najkrasywisza w Gałaktyci.

Delton widpowiw jakomoha oficijnisze:

— Prywit i łaskawo prosymo! Solariäńska Spiwdružnisť pryjmaje wid predśtawnyka Ligy Kundałoa zawirennia w družbi. Ralf Delton, Premjer-miniśtr Solariäńskoji Spiwdružności, wid imeni wsich meszkanciw Solariäńskoji syśtemy.

Dali win widrekomenduaw prysutnich — uriadowciw, technicznych radnykiw, wijskowoposadowciw. Ce buły waźnywi zbory. Bilszisť władnych i wpływowych osib Solariäńskoji syśtemy zibrałosia tut.

Delton zakinczyw:

— Cia poperednia zuśtricz skłykana szczo do propozycji ekonomicznoho charakteru, nedawno wnesenoji na obhoworennia do waszohu uriadu... tobtu, do Wełykoho Domu Kundałoa. Zuśtricz neoficijna, ale transluwatymesťsia po telebaczenniu, i ryzyknu zaznaczyty,

szczo Solariänska Asambleja dijatyme wychodiaczy z toho, szczo pobaczyt' i poczuje na cych i podobnych sluchanniach.

— Rozumiju. Ce harna ideja, — Wachino zaczekaw, poky prysutni siły, j sobi prysiw na stilcia.

Zapała mowczanka. Prysutni raz u raz pohladały na stinnyj hodynnyk. Wachino prybuw toczno u wstanowlenyj czas, ale Skorrogan zi Skontaru zapizniuawawsia. «Neczema» — podumaw Delton, ale skontariäny sławylisia pohanymy maneramy. Ne te, szczo kundałoanska delikatniś, aż nijak ne schoża na słabkiś.

Za chwyłynu wże toczyłysia sałonni rozmowy na temu «Jak wam u nas podobajet'sia?», u wsich riznowydach. Wachino, wyjawlajet'sia, za oštanni desiat' rokiw wże ne raz pobuwaw u Solariänski systemi. Ce j ne dywno, wrachowujuczy vse tiszni ekonomiczni zwjazky miż joho płanetoju ta Spiwdružništiu. Nemało študentiw z Kundałoa nawczałosia w zemnych uniwersytetach, a interes solariänskiych turyšt'iw do Awajiki buw znacznym szcze do wijny. Majemo nadiju, szczo turyšt'skiy potik nezabarom widnowyt'sia — osobływo, koły rujiny bude widbudowano ta...

— Awżeż, — Wachino posmichnuwsia, — majemo nadiju. Kožen junyj *anamaji* z Kundałoa mrije poletity na Zemlu chocza b u hošti. Ce ne łestoszci, koły my kažemo, szczo nasze zachopłennia wamy j waszyny dosiahnenniamy bezmeżne.

— Wzajemno, — ozwawsia Delton, — Wasza kultura, waszi myśtećtwo j muzyka, wasza literatura wże majuť kupu prychylnykiw u Solariänski systemi. Bahato chto z peresiecznych solariän, a ne tilky filology, wczat' łuajansku tilky dla toho, szczoob czytaty *Dwanagoa-Epaji* w oryginali. Kundałoański spiwaky, szczo wystupały w naszych nicznych klubach, zirwały bilsze opłeskiw, aniż bud' chto inszyj, — win posmichnuwsia. — Waszi junaky znemahajuť wid uwahy zemnych diwczat, a naszi junaky mało ne zakydujuť waszych diwczat propozycijamy ruki ta sercia. Zbilszyty procent szlubiw zaważaje łysze nemynucza bezditniś.

— A jakszczo serjozno, — prodowżyw Wachino, — my u sebe wdoma doštatnio rozumijemo, szczo wasza cywilizacija zadaje ton usij błyżnij Gałaktyci. Ce neprošta ricz, bo Solariänska cywilizacija je najbilsz peredowoju techniczno, chocza ce j ne najhołownisze. Ałe ż *wy* obdaruwały *nas* usim, poczynajuczy z kosmicznych korabliw, atomnoji fizyki ta medycyny — zwyczajno ż, my b i sami vse ce wynajszły, koły-nebud'. I oteper, oce dijannia... cia wasza ruka dopomohy na widrodżennia zrujnowanych switiw za chtożna-skilky switłowych rokiw wid Zemli, ocia hotowniś podiłytysia wsima wminniamy j skarbamy waszych domiw, koły my możemo zaproponuwały nawzajem tak mało, — ce robyť was prowidnoju rasoju w Gałaktyci.

— Naszi motywy koryśtolubni, wy ce dobre znajete, — zauważyw deszczo znijakowiły Delton, — prynajmni, bilsziś iz nych. Zwyczajno ż, i humanizm. Chiba my możemo dopuśtyty, szczoob rasa, našt'ilky schoża na nas, poterpała wid złydniw todi, jak Solariänska systema j kołoniji majuť dobra bilsze, niż zdatni rozporiadytysia. Ałe nasza własna, krywawa išt'orija swidczyť, szczo taki programy, jak ocia ekonomiczna dopomoha, odnakowo dobre spryjajuť j interesam organizatora. Koły my widrodymo Kundałoa ta Skontar, znowu zapuśtymo tam wyrobnyćtwo, modernizujemo widštału promysłowiś, damo jim naszu oswitu j nauku — wony zmožuť torhuwały z namy. Bo nasza ekonomika, jak i protiahom mynułych štoliť, pereważno koryśtolubna. Tak samo my unemożływymo powtorennia cijeji zachływoji wijny, jaka szczojno skinczyłasia. I widtodi matymemo sojużnykiw u borołbi z dejakymy sprawdi worożymy j zagrożywymi cywilizacijamy z płanet, system czy imperij Gałaktyky, proty jakych, możywo, kołyś musymo wyśtojaty.

— Molimosia Najwyszczomu, szczoob toj deń nikoły ne naštaw, — ozwawsia Wachino śtrymano. — My wże spiznały wijnu.

Znowu prołunaw peredzwin selektora, i robot ohołosyw zi swojimy neludskymy intonacijamy:

— Joho wysokopowaźnist' Skorrogan, syn Walthaka, hercog Kraakenhejmśkyj, Nadzwyczajnyj posoł Imperiji Skontar w Solariäńskij Spiwdružności.

Prysutni znowu pidwełysia, ałe narazi powilnisze, i Delton pomityw nepryjazń na deczyjich obłyczczjach i dejaki śtyszeni wysłowy, koły posoł uwijyszow. Bezumowno, skontariäny zaraz ne duże popularni w Solariäńskij systemi, poczaśty z własnoji wyny. I ciomu nawriad czy można zaradyty.

Toczyłasia dumka, szczo same Skontar buw wynnyj u wijni z Kundałoa. Ce buła jawna pomyłka. Bida w tomu, szczo soncia Skang i Awajiki, widstań miż płanetnymy systemamy jakych siahała połowyny switłowoho roku, mały tretiu zirku-suputnyk, jaku zemlany zwuť Ałanoju, wid prizwyszczu kapitana perszoji zorianoji ekspedycji do systemy. I płanety Ałany buły na toj czas nezasełeni.

Koły zemni technologii potrapyły do Skontaru j Kundałoa, perszym naslidkom cioho stało zasnuwannia na oboch płanetach oboch system — paralelno — kilkoch konkurujuczych derżaw, jakim odnoczasno wpały w oko nezajmani j zeleni płanety Ałany. Obydwi rasy stworzyły tam kołoniji, poczałysia zitknennia, jaki wreszti-reszt pererosły w ohydnu pjatyricznu wijnu, szczo znekrowyła obydwu systemy j zakinczyłasia myrom pisa perehoworiw za poserednyctwa zemlan. Ce buw iszcze odyn druhoriadnyj konflikt konkurujuczych imperij, szczo buło dowoli zwyczajnym jawyszczem w istoriji ludstwa aż do prohołoszennia Wsezahalnoho Myru ta zasnuwannia Solariäńskoj Spiwdružności. Umowy myrnoji uhody buły sprawedywomy naskilky ce możtywo, i wymohy oboch system buło bilsz-menz zadowołeno. Nyni wony zberihaly myr, osoblywo zaraz, iz neterpinniam czekajuczy wid solariän dopomohy na widbudowu.

Tym ne menšie, peresicznym zemlanam podobalyasia kundałoany. I zwyczajno ż — heť ne podobalyasia skontariäny, jakych zwynuwaczowały w usich neszczastjach, takoz u jichnich własnych. Ałe j do wijny zemlany ne duże-to szanuwały skontariän. Jichnij izolaciönizm, jichnie cziplannia za widzyli tradycji, hrubuj akcent, jichnij honor, i nawet wyhlad — vse dijało proty nych.

Delton załedwe perekonaw Solariäńsku Asambłēju wnešty Skontar do spysku zaproszenych na ciu zuštricz z pytań ekonomicznoji dopomohy. Jomu nasyłu wdałosia perekonaty bilszist', szczo ce sprawdi waźtywo — bo ne tilky resursy systemy Skangu, zokrema minerały, stanuť u pryhodi pid czas widbudowy, ałe j może statysia, szczo imperija, jaka donyni storonyłasia czužynciw, perejde do polityky dobrosusidstwa.

Cia programa z dopomohy, jak i poperedni, buła ne bilsze niź propozycijeju. Asambłēja sperszu maje pryjniaty zakon u detalach: jaku same nadawaty dopomohu j skilky, i lysze pisa cioho zakon może buty zaštosowano w uhodach zacikawłenych płanet. Cia poperednia neoficijna zuštricz tilky perszuj krok. Ałe — waźtywyj.

Delton oficijno wkłonywsia, koły skontariänyn uwijyszow. Posoł widpowiw, stuknuwszy ob pidłohu nyžnim kincem swoho wełyczeznoho spysa, potim poštawyw cej artefakt do stiny, wytiah iz kobury czymałeńkyj błašter i proštiah johu Deltonu. Toj oberežno pryjniaw zbroju ta pokław na štił.

— Prywit i łaskawo prosymo, — poczaw win, todi jak Skorrogan ne howoryw niczoho, — wid imeni Solariäńskoj Spiwdru...

— Diakuju, — widpowiw posoł chrypkym basom z irżawym przyzwukom, johu akcent buw duże sylnyj, — Waltam, Imperator wsioho Skontaru witaje Premier-miništra solariän czerez Skorrogana, syna Walthaka, hercoga Kraakenhejmśkoho.

Win wyštrunczywsia posered konferenc-zały, nacze chotiw zapownyty jiji wsiu swojim

debelym, neokowyrnym títom. Nezważajucy na pochodzennia zi switu wysokoho tiazinnia ta nyzkych temperatur, skontariány były rasoju wełetniw bilsze dwoch metriw na zrišt i nastilky kremezni, szczo zdawałysia mohutnymi. Jich można było wważaty humanojidamy, jak dwonohych ssawciw, ale na tomu schożišt i zakinczuwałasia. Szyroke j nyzke czoło pošla nasuwałosia na towšti browy j było pomereżane zmorszkamy, schożymy na hirški chrebtu. Oczu Skorrogana swoim upertym wyrazom nahaduwały zołoti oczu jastruba. Joho oblyczczia z kucym nosom, zdorowennymy szczełepamy j pownym rotom hoštrych zubiw, zdawałosia skorisze mordoju; kruhli wucha były wysoko poštawłeni na masywnomu czerepi. Korotka kasztanowa szeršt pokrywała johu mjazyšte tító aż do kinczyka dowhoho nespokijnoho chwošta, a wid hołowy do horła płomeniła ruda hrywa. Nezważajucy na tropicznu dla nioho temperaturu, pošoł buw zatihnutyj u ceremoniálni chutra j szkiru, nawkoło nioho poszyriuwawsia jidkij zapach potu.

— Pan hercog przypiznyłysia, — mowiw odyń z ministriw z wyszukanoju hreczništiu, — Spodiwajusia, pana hercoga ne zatrymały problemy.

— Ni, ja prošto ne rozrachuwaw czas, szczo dištatsia siudy, — widpowiw Skorrogan, — Proszu wybaczty, — ale ce ne prozwuczało jak wybaczennia. Win opuštysia wsim títom na najblyżczyj štifeł i widkryw swij portfel, — Nu to poczynajmo, panowe?

— Nu... awżež. — Delton siw na czoli dowhoho konferenc-štołu, — Ale na cij pope-rednij zuštrici my ne nadto zacikawłeni u faktach i cyfrach. My bazajemo prošto domowytysia pro spilni cili ta osnowni polityczni pyttannia.

— Zwyczajno ž, wy bazajete otrymaty pownyj zwit pro najawni resursy Awajiki ta Skangu, a takož Ałanskich kołonij, — dodaw Wachino swoim mjakym hołosom. — Silške gospodarstwo Kundałoa j szachty Skontaru na siohodni demonstrujut wysoku produktywništ, i w podalszomu można rozrachowuwaty na pownu samookupništ.

— Ce pyttannia do speciälistiw, — mowiw Delton, — My widriadymo bahatioch ekspertiw, technicznych radnykiw, wykładcziw...

— I, zwyczajno, budut pyttannia szczo do wijskowych resursiw... — wtrutywsia Hołowa Gensztabu.

— Skontar wže maje własnu armiju, — widrizaw Skorrogan, — Nema potreby, nema j rozmowy.

— Može j nema, — zauważyw uchylno ministr finansiw, wyjniaw cygarku j zapalyw.

— Bud' łaska, szanownyj! — za myt hołos Skorrogana štaw schożym na byczacze rewinnia, — Ne treba dymu! Wam že widomo, szczo skontariány ne perenosiašt tiutiunu...

— Wybaczte! — ministr finansiw zahasyw cygarku — ruka dribno tremtiła — ta zyrknuw skosa na pošla. Nema czoho nepokojitysia, kondyciöner za chwyłynu wytiahne dym. I w žodnomu razi ne warto pidwyszczuwaty hołos pry uriadowych osobach... Osoblywo, koły pryjšzow po dopomohu...

— Bude zadijano j inszi systemy, — mowiw Delton pospizno, namahajucyž z raptowym poczuttiam widczaju zhladyty nezruczništ i napruhu, — ne tilky solariänski kołoniji. Wważaju, obydwu rasy rozpocnut' ekspansiju za meži własnoji potrijnoji systemy, zarady resursiw jak rezultatu takych kołonizacij...

— My rozpocznemo, — pochmurowo zauważyw Skorrogan, — pislä toho, jak u nas za uhodoju zaberut' usi czotyry planety — ajakže. Proszu wybaczty. Meni tiazko w towarystwi woroha, nawit' ne zhadujucy pro te, zwidkoły win meni woroh.

Cioho razu mowczanka zapala nadowho. I Delton zrozumiw, z raptowym widczuttiam majže fizycznoho bolu, szczo Skorrogan znyszczyw uszczent usi swoji perspektywy. Nawit' jakszczo b win raptom schamenuwsia, i naważywsia b zahładyty swoju prowynu, — a nichto

j nikoty ne czuw, szczo wysokorodni skontariäny za szczoś wybaczałysia — wse odno zapi-zno. Zabahato miljoniw hladacziw, szczo dywyłysia w teletekrany, baczyły joho neproštymy czwanstwo. Zabahato waźnywych person, lideriw Solariänskoji syštemy, sydiły z nym w odnij zali, dywłaczyś u joho hordowyti oczi, wdychajuczy smorid neludškoho potu.

Skontar ne otrymaje dopomohy.

* * *

Na zachodi soncia, chmary zjurmyłysia nad temnoju linijeju skel, szczo proštiahłysia na schid wid Heerhejmu, i rizkyj chołodnyj witer poduw dołynoju, szepoczuczy pro zymu. Perszi sniżynky narodyłysia j zakružłały bagrowym nebokrajem, rożewo zbłyskujuczy w oštanniomu krywawomu switli. Czekał opiwnoczi na zawiriuchu.

Zorelit wyhulknuw iz piřmy ta zalih u swoje lihwo. Za newetykym kosmodromom proštiahsia zahornutyj u sutinky drewnij Heerhejm, ziszczuływsia kałaczykom proty witr. Rudi wohni swityłysia pid štrichamy štarych osel, ale krywi moszczeni wułyci były poroźni j zwywałysia nacze kańjony po hrebeniu hory, z jakoji neradisno pozyraw zamok, drewnie hnizdo sławetnych baroniw. Waltam musyw osełtyłsia tam, i neczysłennyj Heerhejm teper štołycia Imperiji. Wid hordoho Skirnora ta wełycznoho Truwanga łyszylałsia tilky radiöak-tywna twań, i dyki zwiri wuły sered obhorilych rujin kołysznioho pałacu.

Skorrogan, syn Walthaka, tremtiw, wychodiacy z szluzu, tremtiw, spuskałuczyś tra-pom. Skontar buw chołodnoju płanetoju, chołodnoju nawet dla tubilciw. Skorrogan zahor-nuwsia u swij waźkyj chutrowyj płaszcz szczilnisze, niź zawždy.

Wony czekały wnyzu bila trapa, štarijszyny Skontaru. Koły Skorrogan pobaczyw jichni nezworuszni obłyczczia, jomu pochołoło w żywoti. Chtozna, może j smertć czekaje na nioho sered cioho mowczaznoho j pochmuřoho hurtu. Zwyczajno ź, hańba... czy może j bilsze za hańbu?

Imperator Waltam teź stojaw tam, joho biłu hrywu rozduwaw pronyźlywyj witer. Joho zołoti oczi, zdawałosia, swityłysia w sutinkach, źorštki ta źorštoki, spowneni hłybokoji pochmuřoji nenawyšti, szczo tliła w nych. Joho štarszyj syn i spadkojemeć Tordyn stojaw porucz. Oštanni soniaczni promeni myhtily czerwonym na wištri joho spysa, i zdawałosia, szczo z neba kapaje krow. Tut były j inszi chorobri skangy, i hławy prowincij Skontaru j płanetnych kołonij, i wsi wony stojaly j czekały na Skorrogana. Za nymy wyszykuwałosia nyzka ochoron-ciw imperatorsškoho pałacu, szołomy ta kolczuhy pobłyskuwały w sutinkach. Wony stojaly w tini, ale nenawyšt i prezyrštvo prominyłysia z nych.

Skorrogan pidijšzow do Waltama, štuknuw spysom u witanni ta schyływ hołowu ne nyzcze, niź zazwyczał. Wse mowczalo, tilky skyhływ witer. Pozemok hulaw połem.

Waltam nareszti zahoworyw, znechtuwawszy ceremoniałnym witanniam. Ce buło schoże na lapas:

— Ty powernuwsia.

— Tak, Wasza wełycznošte, — Skorrogan namahawsia zberihaty hołos źorštškim. Ce buło waźko. Win ne bojawsia smerti, ale ź nesyla nešty tiahar newdaczi... — Jak Wy wže znajete, i ja muszu z źalem powidomyty — moja misija prowałyłosia.

— Awžeź, znajemo. My j teleprogramy dywymosia, — mowyw Waltam ujidływo.

— Wołodariu, solariäny nadaduť majže neobmeženu dopomohu Kundałoa. Ale Skon-taru wony widmowuły powništii. Ani kredytiw, ani technicznych radnykiw — niczoho. My možeme rozrachowuwaty na jakuś torhiwlu, ale turyštiiw majže ne bude.

— Znaję, — mowyw Tordyn, — Ale ź tebe pošaly po dopomohu.

— Ja namahawsia, pane, — Skorrogan, naskilky mih, dodaw ekspresiji swojemu hołosu.

Musyw że szczoś kazaty — *aby tilky ne pojasniuwaty!* — Ałe solariäny j dosi uperedzeni proty nas, poczaŝty ce powjazane z jich czysto emocijnoju prychniŝtiu do Kundałoa j poczaŝty, napewne, czerez widminnoŝti naszoho žyttia wid jichnioho.

— Tobto, wony ce zroblał, — mowiyw Waltam sucho, — ałe ne dla Nas. Prote, nawet mingoniäny, nabahato mense humanojidni, otrymały bahato wsiakoho dobra z solariänskych ruk. Wony otrymały taku samu dopomohu, szczo matyme j Kundałoa, i jaku mały otrymaty My. Nasza Wełyczniŝ ne bażały niczoho, krim prynajmni harnych widnosyn z najmohutniejszymy w Gałaktyci. Može, j trochy bilsze. Nasprawdi My ne z czutok obiznani, chto czym dychaje w Spiwdružnoŝti. Wony ochocze dopomohty b, jakby ty wykazaw choc trochy pryzazni. I My mały b zmohu widnowytysia, i wozwełyczytysia szczo može bilsz za... — joho hołos znyk u hołosinni witr.

Czerez dejakij czas Waltam znouu zahoworyw, i oburennia tremtiło w joho hołosi, nacze wodohraj:

— My posłały tebe jak Naszoho nadzwyczajnoho posła, szczob otrymaty wełykoduszno zaproponowanu dopomohu. Ty, na jakoho My pokładałysia, jakoho wważały spiwczuwajuczym Naszomu nyniszniomu ŝtanowyszczu — chrrrtpf! — win splunuw na zemlu, — ty zmarnuwaw czas na obrazy, zarozumiliŝ, nachabŝtwo. Ty, na jakoho były zwerneni oczi wsijeji Solariänskoji syŝtemy, jawyw soboju idealne wtiłennia toho najhirszoho, szczo zemlany dumajut pro nas. Ne dywno, szczo Nam widmowyły! Jake szczaŝtia, szczo ne ohołosyły wijnu!

— Može, j ne zapizno, — ozwawsia Tordyn. — Możemo posłały inszoho...

— Ni, — Waltam pidnis hołowu z wyrazom nezłamnoho honoru, pry tamannoho joho rasi, z hordowytiŝtiu kultury, de protiahom ŝtolił czesť je ważywiszoju za žyttia, — Skorrogan buw widriadženij jak Nasz upownowaženij predŝtawnyk. Awżeż, My mohły b joho pokaraty, wybaczytysia — ne za joho diji, za joho manery! — My mohły b płazuwaty pered usijeju Gałaktykoju — ałe ni! Ne warto. Proŝto majemo objytysia bez solariän.

Snih ŝtawaw use łapatiszym, i chmary zatiahuwały nebesa. Łysze kilka jaskrawych zirok bły mały na czystomu neboschyli. I vse chołodniŝało, chołodniŝało.

— Zawęłyka cina za czesť! — mowiyw Tordyn ŝtomłeno, — Ludy hołodujuť — solariänska jiza zberehła b jim žyttia. Zamiŝt jichnioho drantia solariäny dały b odiah. Naszi fabryky zrujnowani j zaŝtarili, nasza mołod roŝte w newidanni pro gałaktyczni cywilizaciji j technoloģiji — solariäny prysłały b nam maszyny ta inženieriw, dopomohły b widnowyty promysłowiŝ. Solariäny prysłały b uczyteliw, i my teź mohły b wozwełyczytysia — ałe zapizno, zapizno, — joho oczi swityłyŝia znewiroju, zdywuwanniam, bołem... Skorrogan buw joho druhom. — Ałe czomu, nawiszczu ty ce zrobyw?

— Ja zrobyw use moźlywe, — widpowiw Skorrogan sucho. — Jakby ja buw nezdatnij, mene ne posyłały b.

— Ałe ž ty, — mowiyw Waltam, — ty buw najkraszczym z Naszych dyplomatiw. Twoja chytromudriŝ, twoje rozuminnia poza-ŝkontarŝkoji psychołogiji, twoja osobyŝtiŝ — vse ce buło bezcinnym dla Naszych miźnarodnych widnosyn. I teper, u cij najproŝtiszij i najŝkładniszij misiji — powna porazka, — hołos joho peresyływ witer. — Nema tobi bilsze Naszoji dowiry! Weŝ ŝkontar znatyme pro twoju zradu!

— Bałku... — Hołos Skorrogana raptowo zirwawsia. — Pane, za taki słowa ja budkoho wbyw by na pojedynku. Howoriť, howoriť, pane, jakszczo bażajete. Ałe dajte meni pity.

— Ja ne pozbawlu tebe spadkowych tytuliw i majna, — wyhołosyw Waltam. — Ałe twoje perebuwanna w imperŝkomu uriadi zakinczeno, i ty bilsze ne objimatymesz ani sudowych, ani bud-jakych inszych posad. I ne dumaju, szczo widteper matymesz bahato družiw.

— Može j žodnoho, — mowiyw Skorrogan. — Ja zrobyw te, szczo zrobyw, i nawet jakszczo b chotiw pojasnyty, to ne ŝtanu pislä takoji obrazy. Ałe jakszczo b Wy mene spytały

pro majbutnie Skontaru...

— Ne spytajemo, — widrizaw Waltam, — bo ty swoje zrobysz.

— ...ja by zaznaczyw łysze trzy reczi, — Skorrogan pidniaw spys i wkażaw na zirky, szczo wybłyskuwały wdałeczyni, — sperszu oti soncia. Potim, suczasni naukowci zdobutky w naszymy bałkamy pobudowani; odiah, u jakomu chodymo; mowu, jakoju howorymo. Panowe, czerez pjatdesiat rokiw prychoďte do mene wybaczatysia!

Win zahornuwsia w swij płaszcz, szcze raz wkłonywsia Waltamu j piszow szrokymy krokamy czerez połe do mišta. Wslid jomu dywyłysia z nerozuminniam i hirkotoju w oczach.

W mišti panuwaw hołod. Skorrogan majže fizyczno widczuwaw, jak za temnymy sti-namy hołodni, obirwani j znewireni ludy tisnyłysia bila wohniu, zapytujuczy joho, czy pere-żywuť wony zymu. Na chwyłynu win zadumawsia, skilky z pomre, ałe prohnaw ciu dumku jaknajdali.

Win poczuw, jak chtoś spiwaje j zupynywsia. Mandriwnyj spiweć iz tych, szczo zarady szmatka chliba topczuť szlach iz mišta w mišto, spuskałysia wułyceju, joho nacze wodyw witer, nadymajuczy dranyj płaszcz. Win torkaw štruny liry tonkymy palciamy, i wywodyw štaru ba-ładu, w suworij mełodiji jakoji dzweniło drewnie zalizo skontarškoji howirky Naarhejm. Po-dumky, zarady chocz jakoji rozwahy, Skorrogan perekław kilka riadkiw zemnoju mowoj:

Szyriajuť ptachy wojownyczi,
bezładno kryłamy bjuť,
probudžujuť wid zymowoji smerti,
zyczať szczašływoho witra.

Serdeńku, wony mene kłyczuť,
wykłekoczujuť cwit nowyj,
udaczu meni w pochodi.
Kochaju tebe, proszczawaj.

Marna sprawa. Mało toho, szczo metałewyj rytm i żorštke harcannia składiw znykły razem iz składnymy rymamy ta zwukopysom, newiddilnoju czaštynoju poeziji — perekładene wzahali ne mało sensu zemnoju mowoj. Ne wystaczało sliw. Czy rozumno perekładaty, na-przykład, *workansraawin* jak «pochid» i spodiwatysia na szczoś bilsze, niź poniweczenyj szmat suti? Nadto rizni psychologii.

W ciomu, moźływo, pryczajilasja joho widpowid' štarijszym. Ałe wony ne zrozumijuť. Bo ne znajuť. Prynajmni zaraz. Win buw sam, i joho zyma nasuwałasia.

* * *

Wałka Wachino sydiw u swojemu sadku i dozwoław soniacznomu switłu pereływatysia po joho ohołenij šzkiri. Oštannimy dniamy win neczašto maw nahodu dla *alikaui* ... Jak ce bude zemnoju? «Siješta»? Ni, ne tak. Kundałoanyn widpoczywaw, ałe ne spaw pishaobidnioji pory. Win sydiw abo leżaw na łehkowiju, sonce pronykało w joho kištky abo tepła zływa spadała na nioho, jak błałosłowennia, i win widpuskaw swoji dumky u wilnyj polit. Solariány nazywały ce mrijamy, ałe nasprawdi ce buło netoczno — bo wony ne mały potribnoho słowa. «Psychologiczna rełaksacija» teź nezhrabnyj termin, jakoho solariány nikoły ne zrozumijuť.

Inodi Wachino zdawałasia, szczo win ne widpoczywaw ciu wicznisť. Spoczatku tiaźkyj wijskowyj obowjazok, a potim wysnaźływi podoroži w Solariänsku šystemu — protiahom

oštannich trioeh rokiw, widtodi jak Welykyj Dim pryznaczyw joho oficijnym predštawnykom najwyszczoho riwnia, prypuskajuczy, szczo Wachino rozumije solariän kraszcze za bud'-koho z Ligy Kundałoa.

Może tak i było. Win prowiw bahato czasu z solariänamy i lubyw jich jak rasu, i jak osobyštoši. Ałe ž — wysoki duchy, jak wony praciujut'! Nacze bojaťsia ne wštyhnuty! Nacze demony wselajut'sia w nych.

Zwyczajno, nema inszoho sposobu pidniatysia z rujin, reformuwaty wse wetche j zaštarite, szczob otrymaty slipuczi nowi bahatštw, taki oczikuwani. A z inszoho boku, jak czudowo j zatyszno ležaty w sadku pid derewom, szczo kywaje tobi welykymy zołotymy kwitamy j napowniuje litnie powitria drimotnym aromatom, i czuty jak dzyžczať nad medom bdžoły, a w serci wirszu.

Solariänam woczewyd' nelehko porozumitysia z rasoju poetiw, koły j najpidliszyj ta najdurniszyj kundałoanyn wmije, proštiahnuwszyš na sonci, skłašty wirsza — zwyczajno, wsiaka rasa maje swoji tałanty. Chto zriwniajeťsia z technologicznym genijem solariän?

Raptom u serci Wachino hrymnuw rozłohyj i potužnyj riadok. Win perehornuw joho raz, i dwiczi, szlifujuczy obraz, formujuczy kožen zwuk, i zamyłuwawsia z use sylniszoju nasołodoju. Ce bude — dobre! Ce pamjatatumuť, ce spiwatumuť wikamy, szcze j może ne zabuduť pro Wałka Wachino. Szcze j może zhadajut' joho jak welykoho poeta — *Aliiä, Amaaji kauuji-anriino, walaana, waatana, wro!..*

— Probaczte, pane, — monotonnymy metałewymy hołos uwirwawsia w joho serce, i Wachino widczuw, jak tenditna płoť wirsza rozderłasia, j zawertilasia, j piszła w piřmu ta zabuttia. Win łedwe wštyh widczuty bil utraty j nejasno uswidomyty, szczo cej zwuk pererwaw zwjazok, widnowyty jakyj win uže ne w syłach.

— Probaczte, pane, was chce baczyty pan Lombard.

Cej zwuk łunaw wid robota-sekretaria, jakoho Lombard sam podaruwaw Wachino. Kundałoanynu rizała oko nekowyrniš cioho błyskuczoho metałewoho pryładu, sered rižbłenoho derewa ta štarowynnych hobeleniw u joho domi, ałe win ne chotiw obražaty daruwalnyka, ta j pryład buw neobchidnyj.

Lombard, Hołowa Solariänškoji komisiji z widbudowy, buw najwpływowiszym solariänynom u systemi Awajiki. Wachino ocinyw hreczniš czužozemcia, jakyj zjawywsia do nioho sam, choc mih i prošto pošaty po nioho. Ałe — nawiszczo prychodyty same zaraz?

— Peredaj panowi Lombardu, szczo ja budu za chwyłynu.

Zitchnuwszy, Wachino pidwiwsia j piszow odiahatysia. Solariäny heť ne wyznajut' nahoty, zwyczajnoji dla kundałoan. Potim zajszow do witalni. Tam štojało kilka foteliw dla solariän, jaki ne polublały sydity na tkanych kyłymkach — szcze odna newidpowidniš. Lombard pidwiwsia, koły Wachino uwijšzow.

Solariänyn buw nyžkorosłym i kremeznym, z hušтым czaharem sywoho wołossia nad zmorszkuwatym oblyczcziam. Win projszow szlach wid robitnyka j inženera až do Werchownoho komisara, i slidy cioho poštu tak i łyszylšsia na joho czoli. Lombard upadaw bila roboty z majže intymnym zawziattiam, i buw nezłamniszyj za wuhłecewu štal. Ałe u wilnyj czas win buw dobrym spiwbesidnykom, i maw na dywo szyroke koło interesiw i znań; i win bukwalno tworyw czudesa dla systemy Awajiki.

— Myru-supokoju twójij domiwci, brate, — prywitawsia Wachino.

— Jak sprawy? — burknuw solariänyn. I pobaczywszy, szczo gospodar daje znak služnykam, pospizno prodowžyw: — Proszu, ne treba ocyh waszych ceremonij. Ja cinuju waszu hoštynniš, ałe zaraz ne maju czasu sydity, pryhoszczatysia j howoryty pro wysoke try hodyny pospil, persz niž perejty do sprawy. Ja wwažaju, szczo... Nu, wy tut swij, a ja ni... Tomu ja chotiw by, szczob wy osobyšto peredały wyszcze — zwyczajno, u wwiczlywuj formi, — szczob

ce prypynyłosia.

— Ałe ž... ce naszi starowynni zwyczaji...

— U tomu-to j sprawa! Starowynni — tobto widžyli — spowilniujuť progres. Ja ne chozczu nikoho prynzyty, pane Wachino. Meni szkoda, ta j dejaki solariäny nadto polublajuť waszi zwyczaji. Ałe — ne w roboczny czas. Bud' łaska.

— Nu... Muszu skazaty, tut wy prawi. Naszi zwyczaji ne wypysujuťsia w sučasnu industriälnu cywilizaciju. Jaku my namahajemosia pobuduwały, zwyczajno, — Wachino siw u fotel i zaproponuwaw hoštiu cygarku. Palinnia buło najperszoju solariänskoju zwyczkoju, szczo perejmajeťsia inszymy rasamy, i zazwyczaj najbilsz wyprawdanoju. Wachino wtiahnuw dym iz nasofodoju nowaczka.

— Otož... — zauważyw Lombard, — Ja zarady cioho j pryjichaw, pane Wachino. Žodnych konkretnych skarg u mene nema, ałe je ciłyj riad newelých trudnoszcziw, z jakymy kundałoany majuť uporatysia sami. My, solariäny, ne majemo prawa j ne budemo wtruczatysia u waszi wnutriszni sprawy. Ałe wy majete deszczo zminyty, inaksze my ne zmožemo nadali dopomahaty wam u wsiomu.

Wachino pryblyžno ujawlaw, pro szczo bude mowa. Win czekaw na ce uže dawno. Szczo ž porobysz, hirko podumaw win... a niczoho ne porobysz. Ałe win zatiahnuwsia szczo raz, podywywsia jak dymok powilno soczyťsia do steli, ta pidniaw browy u wwiczyłowomu pytanni. Potim win zhadaw, szczo solariäny ne wwažajuť mimiku elementom mowy, i skazaw uhołos:

— Bud' łaska, howoriť, jakszczo bažajete. Ja ne wwažaju ce obrazoju, i nichto ne wwažatyme.

— Harazd, — Lombard nachyływsia wpered, nerwowo potyrajuczy swoji natrudženi ruku u štrasnych szramach. — Sprawa w tomu, szczo wsia wasza kultura, wasza psychologija zahałom, neprydatni dla sučasnoji cywilizaciji. Jich možna zminyty, ałe zminy majuť buty radykalnymy. Wy możete zrobyty ce jak zawhodno — pryjniaty zakony, prowešty propagandyštski kampaniji, zminyty systemu oswity j tak dali. Ałe wy *musyte* ce zrobyty.

Naprykład, ocia wasza siješta. Priamo zaraz, tam, de na pļaneti połudeń, nawriad czy obertajeťsia choc odne kołeso, czy praciuje choc odna maszyna, bo ani žoden z waszych ludej ne dbaje ni pro szczo. Wsi wony ležať na soneczku, składajuť wirsz, abo naspiwujuť pisni czy prošto drimajuť. Ałe ž cywilizaciju treba buduwały, Wachino! Majemo łany, szachty, zawody, budujemy mišta — wy prošto ne wštyhatymete wse za czotyryhodynnyj roboczny deń.

— Zwyczajno, ni. Ałe u nas woczewyđ nema energiji waszoji rasy. Skažimo, szczytowydna załoža u was nezriwnianno potužnisza, wy ž znajete.

— Wy musyte ciomu nawczytysia. Pracia ne powynna buty neposylnoju. Meta mehanizaciji waszoji kultury w tomu, szczo zwiłnyty was wid fizycznoji praci ta zaležnošti wid wrožaju. Maszynna cywilizacija nikomu ne dozwołaje nešty tiahar zaštarilých wiruwań ta obriadiv, zwyczajiv i tradycij, jak oce waszi. Na ce prošto nema času. Žyttia nadto korotke. I wzahali, ce bezhłuzdia. Wy j dosi nacze ti skontariäny, szczo nosiaťsia zi swojimy durnuwatymy spysamy, nikomu ne potribnym motłochom.

— Tradyciji *tworiať* žyttia — sens žyttia...

— Maszynna cywilizacija maje swoji tradyciji. Wy pro nych iszcze diznajetesia. Ci tradyciji majuť własnyj sens, i osobyšto ja wwažaju, szczo ce sens majbutnioho. Jakszczo wy j dali budete cziplatysia za štari zwyczky, to nikoły ne nazdoženete istoriju. Nawiszczo wam ocia, tak zwana waluta...

— Wona praktyczna.

— Na cij pļaneti. Ałe jak wy zbyrajetesia torhuwały z solariänamy, waszymy kredamy ta sribłom, koły solariänška waluta bezhotiwkowa? Jakszczo chocete torhuwały z namy, wam

dowedeŝia konwertuwaty swoju walutu, szczyby wlytysia w nasz kredytnu systemu — tak, i w neji teŝ. Krim toho, wam dowedeŝia zaswojity nasz metrycznu systemu, jakszczo wy zbyrajetesia wykoryŝtowuwaty nasz maszyny abo znannia. Wam dowedeŝia zaswojity... heŝ use!

Nawiszczu wam oti nekropoli... Ne dywno, szczo wy ne zaseŝyły nawet pŝanety wŝasnoji systemy, bo koŝen kundaŝoanyn chce buty pochowanyj na baŝkiwŝczyni. Ce dowoli romantyczno, aŝe ne bilsze, i wam dowedeŝia cioho pozbutysia, jakszczo wy choczete diŝtatysia do zirok.

Nawit wasza religija... wybaczte... aŝe wy powynni rozumity, szczo w nij je bahato takoho, szczo suczyzna nauka kategoryczno sproŝtowuje.

— Ja agnoŝtyk, — skazaw Wachino spokojno. — Aŝe religija Maujiroa bilszoŝti szcze duŝe blyŝka.

— Jakszczo Wetykyj Dim dozwoŝyŝ nam widriadyty kilkoch misiöneriw, my moŝy b nawernuty waszych ludej, skaŝimo, w neopantejizm. Wwaŝaju, win nabahato widpowidniszyj i, zwyczajno, bilsz naukowyj za waszu mitologiju. Jakszczo ludy choczut wiryty u szczoŝ, cia wira ne maje konfl iktuwaty z realniŝtiu, jaku suczyzna technologijsko skoro zrobŝaŝ oczewydnoju.

— Moŝlywo. I ja prypuskaju, szczo j systema rodynnych zwjazkiw zanadto skŝadna j ŝorŝtka dla suczyznnoho induŝtriälnnoho suspilŝtwa... Tak, tak — i wona teŝ potrzebuje pownoji modernizacji...

— Moŝete buty pewni. Tam neobchidne powne perezawantazennia, — skazaw Lombard. I dodaw obereŝno, — Miŝ namy kaŝuczy, rano czy pizno wy wŝe odno ce zrobyte. Wy ŝtaŝy buduwaty zoreloty ta atomni elektroŝtanciji widrazu piŝla toho, jak ekspedycja Aŝana poŝetila zwidsy. Ja lysze proponuju deszczo pryskoryty podiji.

— A mowa?..

— Nu, wwaŝaju, ce ne zwuczatyme jak szowinizm, jakszczo skaŝu, szczo wŝi kundaŝoany majuŝ wywczaty zemnu mowu. Wona inodi moŝe ŝtaty jim u przyhodi. Zwyczajno, wŝi naukowci ta inŝenery majuŝ woŝodity neju na profesijnomu riwni. Howirky Łuaji, Muasa ta inszi, wony duŝe harni, aŝe heŝ neprydatni dla naukowych poniaŝ. Wziaty choczta b ŝłowotworennia — czesno kaŝuczy, waszi fiŝloŝofŝki knyhy zdajuŝsia meni abrakadabroju. Krasyno, aŝe bez czitkoho zmiŝtu. Waszij mowi ne pry tamanna odnoznacznisŝ.

— Arakŝes i Wranamauij zawŝdy wwaŝaŝysia wzirciamy kryŝtalno czyŝtoji dumky, — skazaw Wachino ŝtomŝeno, — i jakszczo czesno, ja teŝ nedoŝtatnio dobre rozumiju waszych Kanta j Rasselä, i nawet Korŝybskoho — aŝe meni, moŝlywo, ne wyŝtaczaje pidhotowky w cych sferach. Bezumowno, wy prawi. I moŝoŝ, bezumowno, zhodyŝsia z wamy. Ja howorytymu z Wetykym Domom i, moŝlywo, budu w zmozi szczoŝ zrobyty wŝe zaraz. Aŝe w budjakomu wypadku wam ne dowedeŝia czekaty bahato rokiw. Wŝia nasza moŝoŝ prahne zaja wyty pro ŝebe w tij ŝe miri, jak baŝajete j wy. Ce ŝlach do uspichu.

— Tak, — zhodywsia Lombard, i dodaw mjakisze, — inodi ja woliw by uspichu menŝoju cinoju. Aŝe doŝyŝ lysze hlanuty na Skontar, szczo b upewnytysia, naskilky ce neobchidno.

— Czomu? Wony doŝiaŝy neabyjakych rezultatiw za oŝtanni try roky. Piŝla toho wetykoho hoŝodu, wony samoŝtijnno ŝtaŝy na nohy, samoŝtijnno widrodyŝysia, ba nawet widriadyŝy ekspedycji na poŝzuk pŝanet dla nowych zorianych koŝonij, — Wachino krywo wsmichnuwsia. — Ja ne lublu koŝysznych worohiw, aŝe maju ŝzanuwaty jich za ce.

— Wony widwaŝni, — ziznawsia Lombard. — Aŝe nawiszczu ta widwaha, koŝy nema niczoho? Wony boriuŝsia z widŝtaliŝtiu, aŝe obsiaŝ kundaŝoanŝkoho wyrobnyctwa wŝe zaraz utryczy wyszczyj. Jichnia miŝzoriana koŝonizacija ne bilsze, niŝ ŝlabke porywannia kilkoch soŝteŝ duŝ. Skontar wyŝywe, aŝe ne matyme j desiatoji czaŝtyny toho, szczo mih by. Newdowzi win ŝtane pidkontrolnym Kundaŝo.

I ce ne tomu, szczo jim ne wyŝtaczaje resursiw, przyrodných czy inŝszych. Ce tomu, szczo

wony faktyczno widkynuły naszu propozyciju dopomohy; plunuwszy nam w obłycczia, wony wyłuczły sebe z mejnstrimu cywilizacij Gałaktyky. I nawet namahajućsia wynachodyty naukowowi poniattia ta pryłady, jaki my wynajszły što rokiw tomu; i wże naśtilky prosunulysia w ciomu, szczo j smijatysia hrich. Jichnia mowa, tak samo jak i wasza, heć ne pryśtosowana dla naukowoji dumky, j na dodaczu wony skowani łanciuhom swoich zairzawilych tradycij. Ja baczyw dejaki z kosmicznych korabliw, jaki wony wynajszły zamiś toho, szczo kopijuwaty solariänski modeli, oce poticha. Wony pereprobuwały sotni riznych wariäntiw, poky wypadkowo znajszły śteżku, jaku my wże dawno połyszyły. Zoreloty sferyczni, jajcewydni, kubiczni — ja czuw, jak chtoś iz nych i dosi wważaje, szczo zmoże wynajty czotyrywymirnyj zorelit!

— Ce możywo, — zauważyw Wachino. — Rymanowa geometrija, na osnowi jakoji pobudowano mizzorianyj dwyhun, ciłkom dozwołaje...

— Ni, i szczo raz ni! Solariäny namahałysia robyty szczoś podibne, ale wyjawyłosia, szczo ce ne praciuje. Tilky dywak może dumaty inaksze. Och, uże ci izolaciöništy, skontarśki naukowci, kupka oryginaliw!

Nam, zemlanam, prośto poszczaśtyło, i vse. Nawit my mały problemy, aż poky ne wynykła kultura z mentalitetom, widpowidnym naukowij cywilizaciji. Do cioho momentu technologicznyj progres buw faktyczno zahnanij u hłuchyj kut. A piznisze my diśtałysia do zirok. Inszi rasy też možuć cioho dosiahty, i nasampered wony majuć wyjty na dośtojnyj riweń, rozwynuwszy prawylnyj mentalitet, — ale bez naszoho keriwnyctwa Skontar czy bud’-jaka insza płaneta, jmowirno, ne rozwyne takij mentalitet iszcze protiahom bahatioch śtolić.

Ja deszczo zhadaw... — Lombard poszukaw u kyszeni. — U mene je žurnał odnoho zi skontarśkich filozofśkich towarystw. Wy, napewne, w kursy, szczo dejaki zwjazky j dosi pidtrymujućsia, oskilky nema oficijnoho embargo szczo do oboch śtorin. I skažu wam, ce prawylno, szczo biliszit solariän ne choctuć maty sprawu zi Skangom. Ośde, — win wytiah žurnał, — odyń z jichnich filozofiw, Dyrin, opublikuwaw nowi roboty z zahalnoji semantyki, jaki, zdajećsia, wykłykały pownyj furor. Wy ż czytajete skontarśkoju?

— Tak, — skazaw Wachino. — Ja służyw u wijskowij rozwidci pid czas wijny. Dawajte hlanemo, — win perehornuw žurnał, znajszow śtattiu i poczaw perekładaty whołos:

— Popередni roboty awtora dowodiać, szczo pryncyp non-elementalizmu ne ciłkom uniwersalnyj, ale maje pidlahaty dejakym zaśtereżenniam psychomatematicznoho charakteru, w swoju czerhu powjazanym z analizom *broganar* — ne znaju cioho słowa, — pola, szczo buduczy prywedene w diju w pojednanni z ełektronnyj chwyłejadramy ta...

— Szczo za majacznia? — spałachnuw Lombard.

— Hadky ne maju, — widpowiw Wachino bezporadno, — Skontarśkyj rozum czużyj meni tak samo, jak i wam.

— Nisenitnyci, — skazaw Lombard. — Staryj-dobryj skontarśkyj dogmatyzm, czortyjoho-zabyraj, szczo j pycha na dodaczu.

Win kynuw žurnał na wuhilla, szczo tliło w newetykij bronzowij kurylny, i wohoń śtaw łyzaty kraji śtorinok.

— Pownyj nonsens, i tak wważatyme kožen, chto choc trochy rozumijećsia na zahalnij semantyci; tam nema j krychty zdorowoho hłuzdu, — win krywo ta jakoś neradiso wsmichnuwsia, i pochytaw hołowoju. — Rasa dywakiw!

* * *

— Ja chotiw spytaty, czy zmożesz ty zawtra prydyłyty meni paru hodyn, — mowyw Skorrogan.

— Mabuć, zmožu. — Tordyn XI, syn Waltama, Imperator usioho Skontaru kywnuw,

trusnuwszy poridiłoju hrywoju. — Chocza, na tomu tyżni buło b zrucznisze.

— Zawtra. Proszu tebe.

Jakszczo sprawa nahalna, to w nij ne widmowlajut.

— Harazd, — mowyw Tordyn. — I szczo ce bude?

— Ja chotiw by wziaty tebe na prohulanku do Kundałoa.

— Czomu same tudy? I same zawtra?

— Ja widpowim, ale tam, — Skorrogan schyływ hołowu z dosi huštoju hrywoju, choc i zowsim biłoju zaraz, i wymknuw swij teleperedawacz.

Tordyn usmichnuwsia, deszczo zaczudowanij. Skorrogan buw oryginałom u bahatioch sensach. Ale... nechaj uže. My wże štari, i musymo trymatysia razem. Wże wyrosło odne pokolinnia, a za nym szcze odne, szczo wże nastupaje nam na pjaty.

Zwyczajno, trydciat z hakom rokiw pownoho bojkotu zminyły žyttielubnoho Skorrogana. Ale prynajmni ne ozłobyły. Koły Skontar mało-pomału staw pidnimatysia z kolin, pro skorroganiw uczynok zabułosia, towaryštvo znowu stało prychnym do nioho. Win prodowżuwaw żyty samitnykom, ale wże ne buw nebażanym hoštem, kudy b ne zawitaw. Tordyn, zokrema, uswidomyw, szczo jichnia dawnia družba żywa jak i todi, ba nawiť jak nikoły ranisze, i win czašto nawiduwawsia do Forteci Kraakenheim, a Skorrogan do pałacu. Tordyn nawiť zaproponuwaw Skorroganu, jak arystokratowi sławetnoho rodu, posadu w Werchnij pałati Parłamentu, ale Skorrogan widmowywsia, i szcze desiat' rokiw — czy może dwadciat'? — wykonuwaw łysze spadkowi obowjazky hercoga. I tilky zaraz, upersze poprochaw szczoś dla sebe... Harazd, podumaw Tordyn, pidu do nioho zawtra. Do bisa robotu. Monarchy teź zasłuhowujut na wychidni.

Tordyn wstaw iz krišta i, nakulhujuczy, pidijszow do szyrokocho wikna. Nowitni hormonalni preparaty majže zdołały johu rewmatyzm, ale likuwannia szcze trywało. Win ziszczuływsia, pobaczywszy, jak witer nese snih iz hir u dołynu. Nasuwałaśia wełyka zyma.

Geology powidomyły, szczo na Skontari nastaje czerhowyj lodowykowyj periöd. Ale cioho nikoły ne štaneťsia. Nastupnoho desiatylittia abo j ranisze klimatology ta inženery udoskonalať swoji metody nastilky, szczo lodowyky buduť widkynuti daľeko na piwnicz. A siohodni nadwori buło chołodno j biło, i rizkyj witer hulaw nawkoło baszty imperatorskocho pałacu.

A w piwdennij piwkuli zaraz lito, zełenijut łany, i dym soczyťsia nad chatamy wilnych selan — priamo w teple synie nebo. Chto oczoluje Piwdennu naukowu akademiju? — Chaštyng, syn Ajezgara. Joho roboty z agronomiji ta genetyky dały možlywist' wyroszczuwaty kilka wroźajiw na rik i wyroblaty dosyť prodowolštwa dla rozwytku nowoji naukowoji cywilizaciji. Litni ludy, oserdia Skontaru protiahom wsijeji johu ištoreji, teper ne pomyratymuť z hołodu.

Zwyczajno, vse duże zminyłosia. Tordyn, syn Waltama chytro wsmichnuwsia, pryhadujuczy, szczo stałosia za oštanni pjatdesiat rokiw. Nasampered robotu Dyrina z zahalnoji semantyky, duże waźływa dla rozwytku wsich nauk — wona przyweła do nowitnioho psychosymwołogiczno-etycznoho metodu prawlinnia. Siohodni Skontar tilky zwawsia imperijeju. Buło podołano wsi protyriczczia miź konstytucijnoju monarchijeju ta jiji newybornym i tym ne mensz efektywnym uriadom. Use skłałosia jaknajkraszczе, i wpersze za swoju ištoreju Skontar poczaw powilno j bolisno, ale rozwywatysia. Suczasna nauka pryskoryła cej proces, wtyśnuwszy stolittia ewoluciji w dwa korotkyh pokolinnia. fizyczni ta bioloziczni nauky nejmowirno pryskoryły swij rozwytok... Ale, jak ce ne dywno, myštećtwo, muzyka, literatura majže ne zminyłyśia, narodni remesła zberehłyśia, a štaroju mowoju, wysokoju howirkoju Naarheim szcze j dosi rozmowlajut.

Awżeź, use buło harazd. Tordyn powernuwsia do stołu. W nioho łyszałosia deszczo z

newidkładnoji roboty. Naprykład, zapyty wid kołonij płanety Ajezryk — ne można unyknuć problem, kerujuczy kilkoma procwitajuczymi miżzorianymi kołonijami z sotniami mieszkanców. Ale to były drobni. Imperija była zbereżena. I ona rozwijała się.

Wony przyszedł dowódca szlach, poczynając z tego beznadziejnego dnia pięćdziesiąt lat temu, pisał jakoby nastąpił głód, epidemia i spustoszenie. Tordin nawet spytał siebie, czy uświadamia winę i dzisiaj, naskilki dowodem byłby szlach.

Win uziął przykład dla czytania mikrofotokopii i sław przeglądał strony. Jego trenowany rozum dobrze słuchał go, i Tordin zanurzył się w niego. Win był nie w stanie korzystać z nowowiedzi tak samo łatwo, jak młody, szczerze uczyła się o tym mały. Ta winę use odno dobrze, na podświadomości rżni, dołączył do współczesnego życia i wolił być tak żył nadal. Win już nie ujawniał sobie, jak obchodził się bez czegoś innego.

* * *

Tordin, syn Waltama pidijszow do bramy od niej z baszt Forteci Kraakenheim. Skorrogan przyznał się tu, a nie w pokojach, bo Tordin lubił miejscowy kraj. «Jaka wiesz, — podumaw na ciebie syn Waltama, — jaki wony zapamiętali, ci urwysz, ci skłoni, szczerze stężyć z ciemnego morza chmur». Nad głową Tordina nawisła stara zębata baszta, otoczona zarośćmi, w których gniazdoła się sycząca czarna krowa, szczerze zazwyczaj syczały jej karkasy w niebie, z daleka jej pisała nazwa Kraakenheim, «Osła krowa». Wierzył wokół Tordina, haniając suchy podłoga.

Ochroncy podnieśli sprawy w powitanie. U nich nie było białego niczego, szkody na ścianach zamku rozlała korozja. Nema potrzeby w innych zbrojach w samym sercu imperii, szczerze postępująca sycząca słoneczna. Skorrogan stał i czekał na podwójny. Pięćdziesiąt lat temu nie zginął jego i nie zgasł wprost złoty błysk oceanu. Ale dzisiaj Tordin pomógł jakiejś nowej wyraz u pałających i zawziętych oczach starożytności: zdawał się, że bacznie kłonił niewidomemu Tordinowi szlach.

Skorrogan powitał się za etykietą i żęstem zaprosił do zamku.

— Czekaj, nie zaraz, — mówił Tordin. — Ja sprawdzę duże zajęcia. Ja wolił być od razu w podróży.

Hercog proburmutów zwyczajnie słowa wyczył z żalu, ale widno było, szczerze winę nie miał oczekiwać widzenia tego nawiad czy wytrzymałby go godzinę w zamku.

— Nu, hazard, — powiedział win. — Mój zrelit już czeka.

Win był przy parkowaniu na zadniemu dworze, wytonczony i miniaturny czterywymiarowy awtozrelit, rozrobiony za wszelką nową metodą. Wony podnieśli się na pałacu i zajęli swoje miejsca w komandni rubki, była wokoło ekranu.

— Może teraz ty skądziesz, — spytał Tordin — nawisze nam dzisiaj lety na Kundała?

Skorrogan zenaćka odpowiedział jemu pośledniemu, w jakim strumieniu dawniej był.

— Dzisiaj, — powoli wyhołował win, — rżni pięćdziesiąt lat temu widzieli, jak ja powierzył z Ziemi.

— Nowe? — zdziwił się Tordin, jemu raptom stało się nieważne. Ranisz winę nie był niepamiętny.

— Ty, mabę, zabułeś, — dodał Skorrogan — ale jakkolwiek dobrze poszukasz u swojej podświadomości, to zhadajesz, szczerze ja powiedziałem: przez pięćdziesiąt lat przychodzi do mnie wybaczać.

— Ty szukasz pomsty, — Tordin nie uważał ce dywnym, ce było typowo skontarską psychologią, ale jemu jej było ciekawo, za szczerze z tam wybaczać.

— Szukaju. Todi ja ne mih pojasnyty. Nichto b mene ne posłuchaw, i krim toho ja ne buw absolutno wpewnenyj u sobi, — Skorrogan usmichnuwsia, joho suchorlawi palci zabihaly po paneli keruwannia. — A teper nawpaky. Czas wyprawdaw mene. I ja powernu swoju czesť, jaku ja todi wtratyw, pokazawszy tobi siohodni, szczo ja dijsno zrobyw use možływe. Meni dijsno wdałosia. I ja dijsno swidomo obrazyw solariän.

Win natysnuw na knopku, szczo zapuštyla dwyhun, i zorelit myttiu peremištysia na połowynu switłowoho roku. Wełetenśka synia kula Kundałoa prošiahłasia pered nymy, mjako siajuczy na pałajuczomu tli miljoniw zirok.

Tordyn sydiw mowczky, dozwołajuczy swojij duszi peretrawyty Skorroganowi słowa. Perszoju emocijnoju reakcijeju buło smutne zdywuwanntia tym, na szczo win pidswidomo czekaw usi ci roky. Hłyboko w duszi win nikoły ne wiryw, szczo Skorrogan może buty nekompetentnym.

A jakszczo nawpaky? Ta ni, win ne zradnyk. Ałe szczo ž todi? Szczo win maw na uwazi? Czy może win buw bożewilnym uweś cej czas, abo...

— Ty ne buwaw na Kundałoa z samoji wijny? — zapytaw Skorrogan.

— Czomu? Buwaw. Tryczy, u sprawach. Wony procwitajuť. Solariäny dopomohły jim śtaty na nohy.

— Procwitajuť... Awżež, awżež, — na myť usmich promajnuw na wuścach Skorrogana, ałe to buw sumnyj usmich, nacje win namahawsia kryczaty, ałe ne mih. — Uspiszneńka, marnosławneńka systemka, aż z trioma zorianymy kołonijamy.

Raptom win spereserdia wykrutyw na wsiu wažil przyzemłennia, i korabel rizko znyzysia. Wony przyzemłysłia w kutku czymałeńkoho kosmodromu Kundałoa Siti, i róboty w angari wziąłysia za robotu, obsłuhowuwaty zorelit i natiahuwaty na nioho zachysnyj kupoľ.

— I szczo teper? — spytaw napiwołosa Tordyn. Win raptowo zanepokojiwsia, bo widczuwaw, szczo ne zradije tomu, szczo pobaczyť.

— Prohulajmosia śtołyceju, — mowyw Skorrogan. — Może zlitajemo szcze kudyś, po wsij pľaneti. Ja chotiw, szczoob my prybuły siudy neoficijno, inkognito, bo ce jedyna možływisť pobaczyty te, szczo nam nikoły ne pokažuť: zwyczajne žyttia peresicznych kundałoan, i ce waźływisze za bud'-jaku śtatyśtyku ta grafiky. Ja chocz u pokazaty tobi, wid czoho ja wriatuwaw Skontar, — win znowu krywo posmichnuwsia. — Ja widdaw žyttia za moju pľanetu, Tordyne. Prynajmni pjatdesiat rokiw — pjatdesiat rokiw samotnośti ta hańby.

Wony peretnuły hamirne łetowyszczze zi śtali ta betonu i wyszły križ worota w miśto. Tut wyruwaw neskinczenyj ludśkyj potik, szczo aż prominywsia nespokojem solariänśkoji cywilizaciji. Sered natowpu buło bahato solariän, jaki prybuły na Awajiki u sprawach abo na widpoczynok, tam takoz były predstawnyky dejakych inszych ras. Bilsizisť, zwyczajno ž, kundałoany. Ałe inodi jich buło waźko widriznyty wid zemlan. Zresztuju, obydwu rasy duże schoži, osobływo koły kundałoany wbrani w solariänśkyj odiah...

Tordyn pochytaw hołowoju, deszczo zdywowanyj cym hałasom.

— Ne rozumiju, — huknuw win Skorroganowi, — Ja znaju kundałoanśku, prynajmni howirky Łuaji ta Muasa, ałe...

— Ty jich ne poczujesz. — widpowiw Skorrogan. — Tut rozmowlajuť zemnoju. Tubilni mowy szwydko wymyrajuť.

Towśtyj solariänyn u jaskrawomu sportywnomu kośtiumi hukaw apatycznoho tubilcia, szczo stojaw bila swojeji kramnicy:

— Ahow, chaziajin! Ciačky-lalky, żywo-żywo...

— Kundasoľ, bazarna mowa, — skrywywsia Skorrogan. — Zwyczajno, moľodi kundałoany wywczajuť zemnu mowu z dytynśtwa. Ałe turyśty wsiudy odnakowi.

Win nasupywsia, i na myś joho ruka torknułasia błaštera na pojasi. Ałe ni — czasy zmi-nyłyśia. Siohodni ne zarižesz toho, chto tobi ne podobajeśsia, nawiť na Skontari. Teper uže ni.

Turyšt powernuwsia j natknuwsia na Skorrogana.

— Oj, wybaczte, — huknuw win, dosyť czemno. — Ja choc by hlanuw, kudy jdu.

— Bajduže, — znyzaw płeczyma Skorrogan.

Solariänyn myttiu perejszow na skontarśku z czitkym akcentom howirky Naarhejm:

— Ja sprawdi choczu wybaczytysia. Czy možu ja zaprosyty was na czaroczku?

— Bajduže, — mowyw Skorrogan pochmuo.

— Czy j ne płaneta, ha?.. Dopotopna, jak... Płuton! Łeczuzwidysy na Skontar. Spodi-wajusia ukłašty diłowu uhodu — wy, skontariäny, znajetesia na biznesi!

Skorrogan ryknuw na nioho ta piszow dali, tiahnuczy Tordyna za soboju. Wony promy-nuły piwkwardału, i syn Waltama spytał:

— De twoji harni manery? Win namahawsia buty lubjaznym. Czy tobi wže zwyczno nenawydity ludej?

— Meni podobajeśsia bilszisť iz nych, — mowyw Skorrogan. — Ałe ne turyšty. Sława doli, jich nebahato na Skontari. Inženery, biznesmeny, študenty — nechaj uže. Ja radyj, szczo widnosyny miž Zemłeju ta Skangom harni, tak szczo my bahato czoho matymemo wid cioho. Ałe tilky ne turyšty!

— Czomu?

Skorrogan rizkym žeštom pokazaw na myhotływyj neonowyj płakat:

— Oś czomu.

Win perekław z zemnoji mowy:

**DYWIŦŚIA STARODAWNI OBRIADY MAUJIROA!
CZARIWNO! AWTENTYCZNO! MAGIJA STARODAWNIOJI KUNDAŁOA!
EKSKURSIJAM DO CHRAMU NAJWYSZCZOHO DUCHA — BEZPŁATNI
SUWENIRY!**

— Religija Maujiroa kołyś mała syłu, — mowyw Skorrogan štrymano. — Ce buła szla-chetna wira, choc i mała pewni nenaukowi ełementy. Wtim, use ce można buło b osucz-nyty, ałe zapizno. Siohodni tubilci — abo neopantejišty, abo agnoštyky, i wony wykonujuť štari obriady za hroszi. Zarady szou, — win skrywywsia. — Kundałoany ne wtratyły wsich swoich malowniczych štarobudow i zwyczajiw, i muzyky, i resztok swojeji kultury. Ałe wony wže uswidomyły, szczo ce podobajeśsia inszym, i ce szcze hirsze.

— Ja ne duže rozumiju, czoho ty tak serdyszśia, — skazaw Tordyn. — Czasy zminyłyśia. U nas na Skontari tak samo.

— Ne w tij miri. Pohłań nawkoło, czołowicze! Ty nikoły ne buw u Solariänśkij syštemi, ałe napewne dywywsia foto. Chiba ne baczysz? Ce typowo solariänśke mišto — może trochy prowincyjne, ałe typowe. Ty ne znajdesz siohodni w syštemi Awajiki žodnoho mišta, jake b ne buło po suti solariänśkym.

Ty ne znajdesz wydatnoho tworuzmyšćstwa, literatury, muzyky, zaraz use ce — abo deszewa imitacija solariänśkich tworiw, abo Ź zabobonne cziplannia za zaštarili tradyciji, ro-mantyczni pidrobky mynuwszyny. Ty ne znajdesz nauky, jaka ne je po suti solariänśkoju, ne znajdesz maszyny, szczo pryncypowo widrizniajeśsia wid solariänśkich zrazkiw, use mienzaje tradycijnoho žytła, ałe szczoroku budujeśsia kupa solariänśkich chmaroczosiw. Stare suspil-štwo mertwe; łysze dejaki fragmenty łyszyłyśia siohodni. Rodynni zwjazky, osnowa ridnoji kultury, piszły w nebuttia, a szluby tak samo netrywali, jak i w solariän. Znykła dawnia lubow

do zemli, majže nema fermerských gospodarstw. Mołod' tikaje do mišta, szczo zarobyty milion krediw. Wony jidiať solariänski produkty, wyhotowłeni na charczowych fabrykach, a naciönalna kuchnia załszyłasia chiba szczo w kilkoch dorohych reštoranach.

Nema bilsze jakisnoho posudu rucznoji roboty, domotkanych tkanyn. Wony nosiať fabryczne. Nema bilsze narodnych spiwciw, szczo peredajuť swoju majsterniś mołodym. Wony wže ne tilky żywuť, ałe j pomyrajuť bila telewizora. Nema bilsze filosofských szkil Araklesa ta Wranamauji, je tilky druhoriadni komentatory Aryštotelata ta Korzybškoho, abo druhoriadni znawci teoriiy Rassela...

Hołos Skorrogana śtych. Tordyn tycho widpowiw, za jakuś chwyłynu:

— Ja rozumiju, do czoho ty hnesz. Kundałoa sama zrobyła sebe kłonom Zemli.

— Tak i je. Ce buło nemynucze z toho momentu, jak wony pryjniaty dopomohu wid solariän. Odnoczasno z cym wony musyły pryjniaty solariänsku nauku, solariänsku ekonomiku, i nasamkineć usiu solariänsku kulturu. Ce jedynyj došupnyj dla solariän zrazok, i wony wykorystały joho dla widbudowy. I oskilky cia kultura buła woczewyď uspisznoju, Kundałoa pryjniála jiji. Teper uže zapizno. Wony nikoły ne zmožuť powernutysia nazad. Ta wony j ne choczů powertatysia. Take buwało j ranisze, ty znajesz. Ja wywczaw solariänsku ištoryju. Szczo do objednannia zemnoji rasy, nawiť do zaselennia nymy płanet swojeji syštemy, na Zemli buło bahato kultur, jaki neridko radykalno widrizniałysia. Ałe wreszti-reszt tak zwani zachidni suspilstwa, szczo rozwynułysia łysze za rachunok technologij i powiryły w swoje werchovenstwo... nu, wony buły nezdatni spiwisnuwaty z inszymy. Szczo uspiszno konkuruwaty z nymy, inszi musyły pryjniaty tak zwanyj zachidnyj mentalitet. I koły Zachid dopomih jim u jichnij widstałosti, wony obowjazkowo dopomahały inszym, ałe za tym samym zachidnym zrazkom. Z najkraszczymy namiramy dla wsioho switu, Zachid znyszczyw usi widminni tryby žyttia.

— I ty woliw by riatuwaty nas wid cioho? — spytaw Tordyn. — Ja poważaju twoju dumku, ałe pytaju sebe: czy ne zawelyka cina za oci twoji sentymenty nawkoło mynuwszyny? Kilka milioniw žertw, desiatylittia straždań.

— Ce bilsze, niź sentymenty! — mowyw Skorrogan rozdratowano. — Chiba ty ne baczysz? Majbutnie za naukoju. Szczo wozwełyczytysia, my majemo rozwynuty naukowe myśłennia. Ałe jakszczo nam kažuť, szczo solariänske myśłennia — jedyna moźlywiś? Newže todi my musymo śtaty rasoju druhoho sortu, aby tilky wyżyty? Chiba my ne moźemo nakreślyty inszyj szlach, szczo rozwywatysia bezpereszkodno, bez koryśtywoho wtruczannia wysokorozwynenych ras, bez perejmanna jich czužoho po suti trybu žyttia? Ja wważaw, szczo my zmoźemo. Ja dumaw, my musymo peremohty.

— Rozumijesz, nehumanoidni rasy nikoły ne matymuť odnakowych dosiahneń z humanoidamy. Osnowy psychologiji — szwydkiś metabolizmu, instynkty, łogiczni patterny, *wse* — zanadto rizne. Odnarasa *može* deszczo znatysia na mentaliteti inszoji, ałe ne duże dobre. Ty ž znajesz, naskilky waźko perekładaty z odnijeji mowy na inszu. Wsi dumky widobražajemo mowoju, a mowa widobražaje osnowni zakonomirnośti myśłennia. Najbilsz toczni, czitki, duże produmani filosofija j nauka odnijeji rasy nikoły ne buduť ciłkom zrozumili inszij. Bo koźna śtworiuje deszczo inszi abstrakciji na osnowi tijeji ž samoji zahalnoji realnośti.

Ja chotiw zachyśtyty nas wid nebezpeky śtaty duchownymy epigonamy Solariänskoji Spiwdružnośti. Skang buw widstałym. Win musyw zminyty swoji metody. Ałe — nawiszczo miniaty jich na absolutno czużyj szabłony? Czomu b i ne nawpaky, pryskoryty swoju przyrodnu ewoluciju — nasz własnyj szlach?

Skorrogan znyżaw płeczyma.

— Ja zrobyw, szczo maw zrobyty — zakinczyw win spokijno. — To buła duże ryzykowana awantiura, ałe wona spraciuwala. My zberehły własnu kulturu. Ce — *nasze*. Wymuszena

neobchidniŝt' rozwywaty nauku nawczyła nas rozroblaty do wsioho własnyj pidchid. Rezultat ty znajesz. Dyryn taky rozrobyw swoju semantyku — chocŝ solariäny smijałysia jomu w oblyczczia. My wynajszly czotyrywymirni zoreloty, jaki solariänski inženery wważały nemożliwymy, i teper możemo peretnuty wsiu Gałaktyku za toj czas, poky zwyczajnyj solariänskyj zorelit doleły wid Soncia do susidnioji Alfy Centawra. My wdoskonały teoriu wykrywłenia prostoru, psychosymwołogiju naszoji rasy — jaka nedijsna dla czużozemciw — ta nowitniu agronomiju, jaka zberehła wilne selanŝtvo jak osnovu naszoji kultury — vse! Za pjatdesiat rokiw Kundałoa buło powniŝtiu rewolucionizowano, Skontar że rewolucionizuwaw sam sebe. U ciomu widminniŝt'.

I takym czynom, my wriatuwały duchowne, te, jake je naszym własnym nadbanniam: myŝtectwo, remeŝta ta najkraszczy zwyczaji, muzyku, mowu, literaturu, religiju. Ce *czar-zilla* naszoho uspichu ne tilky weđe nas do zirok, wono zrobyť nas odnijeju z wełykych ras Gałaktyky, a cej periöd widrodźennia duchownoŝti je zołotym wikom naszoji iŝtoriji.

I vse tomu, szczo my załyszyłysia sami.

Win zamowk, i Tordyn dejakij czas teź ne howoryw niczoho. Wony wyjšzy na spokijniszu wułyciu w ŝtaromu kwartali, de bilsziŝt' osel buła pobudowana do prychodu solariän, i bahato perechożych buły wbrani w naciönalnyj odiah, jakoho ranisze ne buło wydno. Ekskursowod wiw grupu solariänskych turyŝtiw dla solariän czerez jatky z miscewoju keramikoju.

— Nu? — mowyw Skorrogan czerez dejakij czas. — To jak?

— Ne znaju, — Tordyn newpewnenno poczuchaw szczoku. — Ce vse w nowynu dla mene. Może, ty prawyj. A może j ni. Ja maju podumaty.

— Ja maw pjatdesiat rokiw na te, szczo podumaty, — mowyw Skorrogan pochmurowo. — Zaczekaju kilka chwyłyn.

Wony pidiszy do jatky. Staryj kundałoanyn sydiw u nij sereď kupy towariw: jaskrawi rozpysni horszczyky, mysy ta kuchli. Narodni wyroby. Jakaŝ žinka wybyrała suwenir.

— Hłań na ce, — mowyw Skorrogan Tordynu. — Ty koły-nebudŝ baczyw ŝtarowynni wyroby? Ce deszewka, jich wyroblajuť tysiaczamy dla turyŝtiw. Krywi uzory, chałturna robotu. A w dawnynu koźna linija, kožen sztrych szczoŝ oznaczały.

Jichnij pohlad upaw na horszczyk, szczo ŝtojaw bila ŝtaroho torhowcia, i nawiť ŝtrymanyj syn Waltama zatamuwaw podych. Win siajaw, cej horszczyk! Zdawałosia, win dychaw, a w proŝtu doskonalisť czyŝtych linij i dowych pławnych krywych chtoŝ wyływ usiu swoju lubow i prahnennia lubowi. Może, win dumaw: ce żytyme, koły ja pidu... Skorrogan pryswysnuw.

— Ce sprawźnij artefakt, — skazaw win. — Prynajmni ŝto rokiw — muzejnyj eksponat! Zwidky win uziawsia sereď cioho motłochu?

Kilka solariän bojazko trymałysia na widŝtani wid dwöch gigantŝkych skontariän, i Skorrogan zarady rozwahy czytaw wyrazy jichnich oblycz: wony oŝterihajuťsia, wony wże ne znewaźajuť, a ŝzanujuť nas, ŝzanujuť Skontar. Wony poŝylajuť swojich ditej wywczaty naszu nauku ta mowu. A koho teper cikawyť Kundałoa?

U žinky zahoriłysia oczi, koły wona pobaczyła horszczyk bila ŝtaroho tubilcia. Wona spytała:

— Skilky?

— Ne prodajeťsia, — widpowiw kundałoanyn. Joho hołos buw tychym i syplym, i win ŝzczilnisze zakutawsia u swij odiah.

— Ty prodawaty, — wona slipucze j neszczyro wsmichnułasia, — ja ty dawaty bahato. Ja ty dawaty desiat krediw.

— Ne prodajeťsia.

— Ja ty dawaty ŝto krediw. Prodawaty!

— Ce moje. Mojeji rodyny, z dawnich dawen. Ne prodajeťsia.

— Pjatsot krediw! — wona pomachała pered nym hroszyma.

Win prytyływ horszczyka do swoich szczupłych hrudej i pidniaw na neji temni slozawi oczi:

— Ne prodajeśsia. Jdy sobi. Ne prodajeśsia *oomauji*.

— Hodi, — burknuw Tordyn. Win schopyw Skorrogana za ruku ta potiah za soboju.

— Chodimo. Wertajmo do Skontaru.

— Jak, priamo zaraz?

— Tak. Zaraz. Ty buw prawyj, Skorrogane. Ty buw prawyj, i ja publiczno wybaczusia pered toboju, jak pered najbilszym naszym riatiwnykom. Ałe wertajmosia dodomu!

Wony pospizno ruszyły wułyceju. Tordyn namahawsia zabuty oczi staroho kundałoa-nyna. Ałe zrozumiw, szczo nikoły ne zmoże.

Z anglijskoji pereklata Noelle Daath, 27.05.2012

Perekladeno za wydanniam:

Poul Anderson — The Helping Hand, Astounding Science fiction, May 1950; 1950

© CC BY-NC-ND